

Onderzoekslijn 1.7: De relatie tussen onderwijs en arbeidsmarkt

Promotor: Dieter Verhaest

Co-promotoren: Stijn Baert, Katleen De Rick, Ignace Glorieux

Beleidsrelevantie en doelstellingen

De beperkte onmiddellijke inzetbaarheid van schoolverlaters en de gebrekkige aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt zijn vaak geformuleerde bezorgdheden vanuit het werkveld. Dit komt ook tot uiting in de selectie-eisen van werkgevers, die in vacatures vaak de nadruk leggen op het belang van ervaring en het probleem aankaarten van onvervulbare vacatures voor STEM- en zorgberoepen. Ook vanuit het beleid zijn dit thema's die hoog op de agenda staan (Rekenhof, 2014). Zo stelt de huidige minister van onderwijs zich in haar beleidsnota tot doel om van leren en werken een volwaardig onderwijstraject te maken en een vlotte doorstroom van het onderwijs naar de arbeidsmarkt te realiseren (Crevits, 2014). De aandacht voor de combinatie leren-werken komt ook tot uiting in het masterplan SO, waarin werkplekleren structureel verankerd wordt in alle arbeidsmarktgerichte opleidingen. Verder werd door de vorige Vlaamse regering reeds een STEM-actieplan uitgewerkt (Vlaamse Regering, 2012). Het warmer maken van leerlingen voor STEM werd tevens overgenomen als operationele doelstelling in de beleidsnota van de huidige minister (Crevits, 2014).

Aansluitend bij deze problematiek heeft de opdrachtgever in de oproep een gedetailleerde lijst van vragen geformuleerd, gesitueerd binnen de volgende thema's:

Onderzoek naar arbeidsmarktkomsten van jongeren uit de arbeidsmarktgeoriënteerde richtingen van het Vlaamse secundair onderwijs;

Onderzoek naar de impact van diverse vormen van werkplekleren;

Onderzoek dat de veralgemening van duaal leren in Vlaanderen evalueert;

Onderzoek naar de problemen inzake de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt;

Onderzoek naar overscholing en verdringing.

Gegeven de klemtoon in de oproep op duaal leren, werkplekleren en de rol van beroepsgerichte versus algemene competenties in het verhogen van de inzetbaarheid komt het vijfde thema (onderzoek naar overscholing en verdringing) slechts in beperkte mate aan bod in ons voorstel. Wat de andere thema's betreft, stellen we ons tot doel om een groot deel van de vragen gesteld in de oproep expliciet te beantwoorden. Hiervoor identificeren we in 1.7.2 eerst de lacunes in het wetenschappelijk onderzoek met het oog op het beantwoorden van deze vragen. Op basis van deze lacunes identificeren we twaalf werkpakketten die we zullen uitvoeren. Een gedetailleerd overzicht van deze werkpakketten wordt weergegeven in 1.7.3.

State of the art

De internationale wetenschappelijke literatuur omtrent de relatie tussen onderwijs en arbeidsmarkt is vrij omvangrijk. Hoewel de positieve relatie tussen onderwijsniveau en arbeidsmarktkansen een *stylised fact* is (Psacharopoulos & Patrinos, 2004), wijst onderzoek naar overscholing er op dat een hoger opleidingsniveau niet per definitie voor iedereen tot succes leidt (McGuinness, 2006). Bovendien zet de polarisatie van de arbeidsmarkt, zoals vastgesteld in de meeste landen (Goos *et al*, 2009), ook de arbeidsmarktkansen van de middengeschoolden onder druk. Naast het niveau van onderwijs, is ook het type onderwijs van belang. Heel wat studies suggereren dat werkplekleren en beroepsgericht onderwijs, bijvoorbeeld onder de vorm van duaal leren, tot positieve resultaten kan leiden op het vlak van studieresultaten en arbeidsmarktkansen (Ryan, 2001). Niettemin blijft het onduidelijk in welke mate de globale evaluatie eenduidig positief is. Sommige studies suggereren immers dat, daar waar de effecten aan de start van de loopbaan eerder positief zijn, deze op de langere termijn eerder negatief zijn (zie bv. Hanushek *et al*, 2011). Tot slot wijst de literatuur ook duidelijk op het belang van de studierichting, waarbij afgestudeerden uit STEM, zorg- en lerarenopleidingen vaak relatief goed presteren op de arbeidsmarkt (zie bv. Kelly *et al*, 2010). Ook hier zijn er evenwel kritische stemmen, die erop wijzen dat het tekort aan STEM-afgestudeerden te situeren valt in een beperkt aantal specifieke segmenten (Cappelli, 2015).

Meerdere bevindingen uit de internationale literatuur worden ook bevestigd voor Vlaanderen en door onderzoek uitgevoerd in het kader van de vorige steunpunten. Zowel de VDAB schoolverlatersstudies als multivariate analyses wijzen systematisch op het belang van het onderwijsniveau voor

een vlotte arbeidsmarktintrede (Glorieux *et al*, 2009; Vanoverberghe *et al*, 2007; VDAB, 2015). Anderzijds blijkt ook in Vlaanderen een substantieel deel van de jongeren overgeschoold te zijn voor hun job (Verhaest *et al*, 2016). Verder bevestigt onderzoek in het kader van het vorige steunpunt het bestaan van contrasterende effecten op korte en op lange termijn van beroepsgericht onderwijs, dit zowel op het vlak van inkomen en tewerkstellingskansen (Lavrijsen & Nicaise, 2014) als op het vlak van zogenaamde mismatches (Verhaest *et al*, 2016). Deze bevindingen zijn evenwel gebaseerd op gepoolde internationale data. Specifieke analyses voor de arbeidsmarktgerichte opleidingen in Vlaanderen leveren een gemengder beeld op. Zo blijkt de transitie van onderwijs naar arbeidsmarkt relatief minder rooskleurig voor jongeren uit het DBSO in vergelijking met deze uit het voltijds onderwijs of de leertijd (Creten *et al*, 2004; Laurijssen & Glorieux, 2016; VDAB, 2015). In lijn met de internationale bevindingen blijken Vlaamse jongeren uit het voltijds secundair onderwijs die stage hebben gevolgd echter wel vlotter in te stromen op de arbeidsmarkt (Creten *et al*, 2004). Meer gedetailleerd Vlaams onderzoek naar de effectiviteit van werkplekieren wijst bovendien op het belang van de context, zoals de mate waarin de opleiding in het onderwijs en op de werkplek op elkaar afgestemd zijn, de samenwerking tussen de vele actoren in het systeem of de investeringen die werkgevers kunnen en willen doen in de opleiding van de leerling (De Rick, 2006, 2011; De Rick & Leens, 2008; Smet *et al*, 2015). Tot slot bevestigt onderzoek ook voor Vlaanderen de rol van de studierichting. In lijn met internationaal onderzoek realiseren jongeren uit studierichtingen binnen het domein van onderwijs en gezondheidszorg een betere aansluiting tussen hun opleiding en beroep in vergelijking met andere jongeren (Verhaest *et al*, 2011). In mindere mate geldt dit ook voor jongeren uit STEM-opleidingen.

Alhoewel het bestaande onderzoek interessante inzichten oplevert, zijn er nog heel wat lacunes. Zo is het meeste meer gedetailleerde onderzoek naar de arbeidsmarktuitskomsten van Vlaamse jongeren uit bepaalde specifieke opleidingsniveaus, onderwijstypes en studierichtingen gebaseerd op de SONAR data. De instroom van de jongeren uit het secundair onderwijs in deze databank gaat evenwel 15 tot 20 jaar terug in de tijd. Omwille van meerdere redenen dringt zich een actualisering op. Ten eerste is er de bovenaangehaalde desindustrialisatie en polarisatie van de arbeidsmarkt, die ook in ons land wordt vastgesteld (Goos & Salomons, 2009a; 2009b; 2010). Bovendien heeft de grote recessie van 2008 mogelijks een aantal van deze evoluties versneld (zie bijvoorbeeld Jaimovich & Siu, 2012). Ook vonden de voorbije decennia meerdere hervormingen op het vlak van onderwijsbeleid en arbeidsmarktbeleid plaats. Zo werd een nieuw decreet 'leren en werken' ingevoerd en is het activeringsbeleid voor (jonge) werkzoekenden aanzienlijk aangescherpt. Tot slot is ook tijdens de voorbije decennia de participatie in het hoger onderwijs verder toegenomen. Al deze evoluties kunnen van invloed zijn op de relatieve arbeidsmarktkansen van jongeren uit verschillende opleidingen.

Verder is er nood aan onderzoek dat onderwijsloopbanen en arbeidsmarktuitskomsten niet alleen gedetailleerd beschrijft, maar ook verklaart. Waarnemingen met betrekking tot onderwijsloopbanen en arbeidsmarktuitskomsten zijn het resultaat van een complexe combinatie van causale effecten en selectieprocessen. Deze selectieprocessen zijn niet alleen het gevolg van institutionele bepalingen en maatschappelijke drempels, maar ook van zogenaamde 'zelfselectie'. Volgens de economische theorie selecteren individuen zichzelf immers in die opleidingen waarvoor ze het meest getalenteerd en gemotiveerd zijn (Willis & Rosen, 1979). Bijgevolg kunnen de waargenomen arbeidsuitskomsten voor afgestudeerden uit bepaalde richtingen, zoals STEM-opleidingen, niet zomaar vertaald worden naar causale effecten. In de voorbije decennia hebben economen een aantal zogenaamde quasi-experimentele methodes ontwikkeld om waargenomen verschillen uit te zuiveren van deze selectieprocessen en om zo het causale effect van onderwijskeuzes te identificeren. Het gebruik van dergelijke methodes voor de evaluatie van de arbeidsmarkteffecten van stages en beroepsgericht onderwijs in Vlaanderen is tot op heden beperkt (zie bijvoorbeeld Smet *et al*, 2015; Verhaest & Baert 2015). Bovendien focussen deze methodes doorgaans op slechts één aspect van de loopbaan en laten ze niet toe om na te gaan in welke mate ongelijkheden tussen groepen jongeren zich gradueel over de loopbaan verder ontwikkelen als gevolg van een combinatie van selectie- en causale effecten. Een methode die dit wel mogelijk maakt is het schatten van een zogenaamd dynamisch selectiemodel, zoals ontwikkeld door Cameron en Heckman (1998). Voor Vlaanderen werd deze methode bijvoorbeeld toegepast door Baert, Cockx en Picchio (2015) voor een onderzoek naar het effect van zittenblijven en door Declercq en Verboven (2015) voor onderzoek naar het effect van toelatingsvoorwaarden in het hoger onderwijs. Ook met betrekking tot beroepsgericht onderwijs, werkplekieren en participatie in STEM-opleidingen kan het gebruik van deze methode interessante inzichten opleveren.

Verder is er maar weinig geweten over de mechanismes die het causale arbeidsmarkteffect van stages, duaal leren en beroepsgericht onderwijs veroorzaken. Hypotheses hieromtrent zijn vaak gebaseerd op

aannames omtrent de specifieke ontwikkeling van vaardigheden en competenties doorheen het onderwijs en op de arbeidsmarkt (zie Krueger & Kumar, 2004; Hanushek *et al*, 2011). Zo wordt verondersteld dat beroepsgericht onderwijs leidt tot de ontwikkeling van specifieke competenties. Deze competenties verhogen de onmiddellijke inzetbaarheid, maar verouderen mogelijk ook sneller in tijden van sterke technologische veranderingen. Meer algemene en theoretische vorming daarentegen zou leiden tot de opbouw van sleutelcompetenties die leren in een nieuwe context bevordert. Dit alles kan de hierboven aangehaalde trade-off tussen contrasterende korte- en langetermijn effecten van beroepsgericht onderwijs verklaren. Voor Vlaanderen vonden Verhaest en Omeij (2013) inderdaad dat algemeen opgeleiden meer vaardigheden opbouwen tijdens hun eerste job na het verlaten van de school dan beroepsopgeleiden. De gebruikte indicatoren voor het meten van vaardighedsopbouw kenden evenwel een aantal duidelijke tekortkomingen. Meer onderzoek is dus nodig om te beoordelen in welke mate deze aannames correct zijn en het effect van beroepsgerichte opleidingen en stages niet door andere mechanismes (zoals signaleringseffecten en netwerkeffecten) worden verklaard.

Tot slot is er ook nood aan reflecties omtrent de haalbaarheid en doeltreffendheid van de implementatie van bepaalde hervormingen op het vlak van duaal leren binnen de Vlaamse context. De geplande veralgemening van het duaal leren in Vlaanderen brengt een aantal belangrijke uitdagingen met zich mee, zoals het realiseren van een voldoende aantal aan kwaliteitsvolle werkplekken. De economische literatuur leert dat, hoewel bedrijven bereid zijn te betalen voor opleiding die transfereerbaar is (Barron *et al*, 1999), er niettemin onder-geïnvesteerd wordt in deze opleidingen omwille van zogenaamde 'poaching' externaliteiten (Stevens, 1996; Acemoglu & Pischke, 1999). De mate waarin bedrijven en organisaties in Vlaanderen bereid zijn om werkplekken aan te bieden zal dus afhangen van de mate waarin de focus tijdens het leren op specifieke dan wel algemene vaardigheden ligt en de mate waarin de arbeidsmarkt waarin ze opereren competitief is. Daarnaast spelen ook andere factoren een rol, zoals de kans dat de leerling de opleiding met goed resultaat voltooit, de mate van professionalisering van de begeleiding op de werkvloer, de kostprijs, de samenwerking met en ondersteuning door de onderwijsactoren of de concurrentie met andere systemen (bijvoorbeeld in het beleid rond werkgelegenheid) die vragen om werkervaringsplaatsen. Verder blijft de vraag in welke mate de geplande hervorming ook doeltreffend zal zijn. In pleidooien voor de veralgemening van het systeem van duaal leren wordt vaak verwezen naar de Duitse case, waar het apprenticeship systeem in het verleden tot successen geleid heeft op het vlak van het bestrijden van jeugdwerkloosheid (Cahuc *et al*, 2013). Het lijkt er evenwel op dat het succes van het duaal systeem staat of valt met een hele reeks randvoorwaarden, die in het Duitsland het resultaat zijn van een lange evolutie en niet zomaar van vandaag op morgen kunnen worden geïmplementeerd (Eichhorst *et al*, 2012). Bovendien houdt, zoals eerder aangehaald, een sterkere focus op praktijkcompetenties ook een aantal belangrijke risico's in omtrent de inzetbaarheid van werknemers op de langere termijn. In elk geval dringt zich dus een kritische reflectie op.

Samenvattend identificeren we dus volgende vier lacunes in de wetenschappelijke literatuur met het oog op het beantwoorden van de vragen die geformuleerd werden in de oproep:

Gedetailleerde en actuele evaluatie van de transitie van onderwijs naar arbeidsmarkt in Vlaanderen.

Evaluatie van de causale impact van beroepsgericht onderwijs, stages en STEM-opleidingen op de doorstroom in en de succesvolle uitstroom uit het onderwijs.

Evaluatie van de korte- en lange-termijn leereffecten van werkplekleren en beroepsgericht onderwijs.

Ex ante evaluatie van de veralgemening van duaal leren in het initieel arbeidsmarktgeoriënteerd onderwijs in Vlaanderen.

Hieronder geven we een gedetailleerd overzicht van de specifieke analyses die we plannen uit te voeren voor het opvullen van deze vier lacunes. Telkens geven we ook aan hoe deze analyses aansluiten bij de vragen uit de oproep.

Aanpak

Concrete onderzoeksvragen en werkpakketten (WP)

Gedetailleerde en actuele evaluatie van de transitie van onderwijs naar arbeidsmarkt in Vlaanderen

WP1: Welk globaal beeld kunnen we in Vlaanderen vormen van de arbeidsmarktuitskomsten van jongeren uit de arbeidsmarktgeoriënteerde richtingen in het secundair onderwijs?

Analyses op basis de gekoppelde schoolverlatersdata naar de arbeidsmarktwaarde van beroepsgerichte versus meer algemene opleidingen, wat een aanwijzing kan vormen voor de rol van meer beroepsgerichte dan wel meer algemene vaardigheden. Concreet wordt de initiële arbeidsloopbaan vergeleken van schoolverlaters uit het BSO, TSO, ASO, KSO, de leertijd van Syntra en het deeltijds beroepssecundair onderwijs, zowel onmiddellijk na schoolverlaten, als na enkele jaren op de arbeidsmarkt, telkens gecontroleerd voor achtergrondkenmerken. Deze bevindingen worden bij de analyses m.b.t. WP4 meegenomen als uitgangspunt of vergelijkingsbasis. In aanvulling hierop analyseren we tevens het arbeidsmarktsucces van enerzijds vroegtijdige schoolverlaters en anderzijds opleidingstypes in het hoger onderwijs, die eveneens sterk verschillen in de mate waarin ze gericht zijn op onmiddellijke inzetbaarheid op de arbeidsmarkt. Deze bevindingen zijn relevant als referentiekader voor de analyses bij WP10.

Aansluitend onderzoeksthema uit de oproep: onderzoek naar arbeidsmarkttuitkomsten van jongeren uit de arbeidsmarktgeoriënteerde richtingen van het Vlaamse secundair onderwijs.

WP2: Hoe verloopt de overgang van onderwijs naar arbeidsmarkt voor jongeren uit STEM-, zorg- en lerarenopleidingen in vergelijking met andere studierichtingen?

Hier gaan we in op de arbeidsmarktwaarde van specifieke types opleidingen: STEM-opleidingen, lerarenopleidingen en zorgopleidingen. We gebruiken dezelfde indicatoren voor de arbeidsmarktkansen en methoden als bij WP1, en vergelijken met de leerlingen en studenten met eenzelfde opleidingsniveau.

Aansluitend onderzoeksthema uit de oproep: onderzoek naar arbeidsmarkttuitkomsten van jongeren uit de arbeidsmarktgeoriënteerde richtingen van het Vlaamse secundair onderwijs.

WP3: In welke sectoren stromen jongeren uit STEM-, zorg- en lerarenopleidingen in op de arbeidsmarkt?

Door in te gaan op de meer specifieke studierichtingen, kunnen we ook concreter onderzoek doen naar (mis)match. De gekoppelde schoolverlatersdata bevatten weliswaar geen informatie over beroepen, maar wel over de sectoren van tewerkstelling. Dit laat toe om te onderzoeken in welke mate afgestudeerden uit STEM-, zorg- en lerarenopleidingen instromen in overeenstemmende sectoren.

Aansluitend onderzoeksthema uit de oproep: onderzoek naar de problemen inzake de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt.

WP4: Wat is de arbeidsmarktwaarde van een hoger scholingsniveau?

Op basis van de gekoppelde schoolverlatersdata analyseren we de arbeidsmarktwaarde van een hoger scholingsniveau (vergelijking lager, midden- en hogeschoolden). Tevens bekijken we hier de evolutie over de tijd, door de situatie van de twee verschillende schoolverlaterscohorten te vergelijken; als gevolg van hogeronderwijshervormingen ontstonden immers nieuwe types diploma's en nam het aantal hogereschoolden toe. De verschillende arbeidsmarktkansen naargelang scholingsniveau kunnen een aanwijzing vormen van de vraag naar verdringing op de arbeidsmarkt.

Aansluitend onderzoeksthema uit de oproep: onderzoek naar overscholing en verdringing.

Evaluatie van de causale impact van beroepsgericht onderwijs, stages en STEM-opleidingen op de doorstroom in en de succesvolle uitstroom uit het onderwijs.

WP5: Wat is het causaal effect van het instromen in deeltijds beroepsonderwijs in vergelijking met voltijds onderwijs op de kans op het behalen van een kwalificatie en op het succes waarmee men de overgang van school naar werk doormaakt?

We onderzoeken de causale impact van de keuze voor deeltijds beroepsonderwijs en het feitelijk tewerkgesteld zijn tijdens deze opleiding door middel van een dynamisch discrete-keuzemodel. We modelleren hiervoor de studieresultaten en studiekeuzes (met een nadruk op een modellering van het onderwijstype, met inbegrip van leertijd en DBSO) voorafgaand en tijdens het secundair onderwijs, het al dan niet tewerkgesteld zijn, alsook uitkomstvariabelen zoals het behalen van een kwalificatie, starten in hoger onderwijs en indicatoren van succesvolle overgang naar werk. Deze methode laat de in de praktijk geobserveerde verschillen in succes bij de overgang van school naar werk tussen

scholieren die instroomden in deeltijds beroepsonderwijs en scholieren die dat niet deden op te delen in twee componenten. Enerzijds een zelfselectie-effect (zie eerder): beide groepen scholieren verschillen mogelijk van elkaar in kenmerken (bijvoorbeeld arbeidsmarktgerichtheid, doorzettingsvermogen en intelligentie) die, los van hun al dan niet instromen in deeltijds beroepsonderwijs, hun overgang naar werk kunnen determineren. Anderzijds een causale impact van de deeltijds beroepsonderwijservaring. Bovendien laat de methode toe verklarende inzichten vast te stellen over de verschillen tussen de verschillende onderwijstypes terzake, zoals waargenomen bij de analyse in WP1.

Aansluitend onderzoeksthema uit de oproep: onderzoek naar arbeidsmarkttuitkomsten van jongeren uit de arbeidsmarktgeoriënteerde richtingen van het Vlaamse secundair onderwijs.

WP6: Wat is het causaal effect van stage op de kans om een diploma secundair onderwijs te behalen, de kans om door te stromen naar het hoger onderwijs en op het succes waarmee men de overgang van school naar werk doormaakt?

Modellering analoog aan die bij WP5, met een focus op de instroom in een stage tijdens het secundair onderwijs. Naast het identificeren van de causale impact van stages op instroom in het hoger onderwijs en het snel verwerven van een (permanente) baan nadien, wordt bestudeerd welke factoren het instromen in stages verhogen en welke karakteristieken hun rendement verhogen.

Aansluitend onderzoeksthema uit de oproep: onderzoek naar de impact van diverse vormen van werkplekieren.

WP7: Wat is het causaal effect van het instromen in een STEM-studierichting tijdens het secundair onderwijs op het succes waarmee men de overgang van school naar werk doormaakt?

Modellering analoog aan die onder WP5, met een focus op de instroom in en succesvolle uitstroom uit STEM-richtingen. Naast het identificeren van de causale impact van STEM-opleidingen op het snel verwerven van een (permanente) baan nadien, wordt bestudeerd welke factoren het instromen in STEM-opleidingen verhogen en welke karakteristieken het rendement van deze opleidingen verhogen. Voor de afbakening van STEM-opleidingen wordt gewerkt met verschillende operationaliseringen.

Aansluitend onderzoeksthema uit de oproep: onderzoek naar de problemen inzake de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt.

Evaluatie van de korte- en lange-termijn leereffecten van werkplekieren en beroepsgericht onderwijs.

WP8: Wat is het effect van werkplekieren (t.o.v. klassikaal leren) onder Vlaamse scholieren op de opbouw van sleutelcompetenties?

Dit sluit aan bij de vraag in de oproep naar de rol van (de kwaliteit van) het werkplekieren in het reduceren van het risico op een minder duurzame inzetbaarheid. We onderzoeken in welke mate (extra uren) stages de opbouw van sleutelcompetenties zoals gecijferdheid en geletterdheid beïnvloeden. We maken hiervoor gebruik van de LiSO data die in het kader van het steunpunt zullen worden verzameld. We bekijken minstens de impact van het aantal uren stages. Een uitbreiding van de analyse naar de inhoud van de stage en naar andere vormen van praktijkgebaseerd leren wordt in overweging genomen, maar hangt onder meer af van de mogelijkheid om hierover accurate informatie te verzamelen via administratieve bronnen (bijvoorbeeld via de schoolsecretariaten).

Aansluitend onderzoeksthema uit de oproep: onderzoek naar de impact van diverse vormen van werkplekieren.

WP9: Welke competenties, aangeleerd in het onderwijs, bevorderen de verdere ontwikkeling van competenties en vaardigheden op de arbeidsmarkt?

Deze onderzoeksvraag sluit aan bij de vraag in de oproep naar het soort vaardigheden en competenties waarop het onderwijs dient in te zetten opdat jongeren een succesvolle arbeidsloopbaan zouden kunnen ontwikkelen. We gaan na in welke mate focussen op brede dan wel beroepsspecifieke competenties in het secundair onderwijs de verdere ontwikkeling van vaardigheden op de werkplek

bevordert doorheen de hele loopbaan. We maken hiervoor gebruik van recent verzamelde data voor alle Europese landen in opdracht van Cedefop.

Aansluitend onderzoeksthema uit de oproep: onderzoek naar de problemen inzake de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt.

Ex ante evaluatie van de veralgemening van duaal leren in het initieel arbeidsmarktgeoriënteerd onderwijs in Vlaanderen

WP10: Wat is het potentieel aanbod en de kwaliteit van werkplekleren in Vlaanderen?

Voor de veralgemening van het duaal leren is het belangrijk zicht te hebben op het aanbod aan plaatsen voor werkervaring binnen organisaties en bedrijven, en op de kwaliteit ervan. In deze module bekijken we ten eerste de behoefte aan plaatsen bij veralgemening van het system en dit op basis van administratieve gegevens (zoals leerlingenaantallen) en een aantal systeemkenmerken (bijvoorbeeld gewenst aantal werkervaringsplaatsen per leerling) en –principes (zoals het streven naar een goede match tussen werkervaringsplek en de leerling). Ten tweede bestuderen we de kwaliteit van de werkervaring in bedrijven en organisaties (leerpotentieel van de werkplek, kwaliteit van begeleiding en professionaliteit van mentoren, samenwerking met de school) en verklaren we de kwaliteit vanuit een aantal factoren zoals het motief om werkervaring te bieden, de bedrijfsspecificiteit van de opleiding, de monopsoniemacht van het bedrijf en de mate waarin er binnen de sector concurrentie is om goede werkkrachten. Bij de bedrijven gaan we ook in op de kans om gedurende langere tijd plaatsen aan te blijven bieden en de determinanten ervan, en op de mate waarin personen uit verschillende systemen van duaal leren/werkplekleren met elkaar in concurrentie staan voor een werkervaringsplaats.

Aansluitend onderzoeksthema uit de oproep: onderzoek dat de veralgemening van duaal leren in Vlaanderen evalueert.

WP11: Een kritische wetenschappelijke reflectie over de veralgemening van duaal leren in Vlaanderen.

Op basis van bestaand wetenschappelijk onderzoek in binnen- en buitenland houden we de veralgemening van het duaal leren in Vlaanderen kritisch tegen het licht. Eerder dan een uitgebreid rapport te schrijven hebben we een korte maar scherpe discussiepaper van een tiental pagina's voor ogen. Het is niet de bedoeling om alle aspecten te belichten, maar er eerder in functie van de aanwezige expertise een aantal specifieke punten uit te lichten.

Aansluitend onderzoeksthema uit de oproep: onderzoek dat de veralgemening van duaal leren in Vlaanderen evalueert.

Data en methodes

Zoals gevraagd door de opdrachtgever maken we voor deze onderzoekslijn maximaal (her-)gebruik van beschikbare data. Zo zal voor de eerste vier werkpakketten, die een gedetailleerde evaluatie van de transitie van onderwijs naar arbeidsmarkt in Vlaanderen schetsen, in hoofdzaak gebruik gemaakt worden van de gekoppelde schoolverlatersdatabank (GSV) die in het kader van het steunpunt SSL en in samenwerking met het steunpunt WSE werd ontwikkeld op basis van administratieve databanken. Deze databank bevat gedetailleerde gegevens over de initiële arbeidsmarktloopbaan van twee cohorten van schoolverlaters in Vlaanderen, waarmee de arbeidsmarktkansen van individuen en de arbeidsmarktwaarde van diploma's kunnen worden beoordeeld (uiterste verlengingsdatum voor gebruik van deze gegevens: 31 december 2018). Gegeven het recente karakter van deze data zijn ze uiterst geschikt om een actueel beeld te schetsen van de transitie van onderwijs naar arbeidsmarkt in Vlaanderen.

Voor de werkpakketten met betrekking tot de evaluatie van de causale impact van beroepsgericht onderwijs, stages en STEM-opleidingen (WP 5, WP6 en WP7) zal eerder gebruik gemaakt worden van de SONAR data. De gedetailleerde kalendergegevens van deze databank lenen zich uitstekend tot het identificeren van de causale effecten van onderwijskeuzes en de manier waarop selectieprocessen doorheen de schoolloopbaan tot stand komen. Andere databanken, zoals de GSV databank of de LiSO data zijn hiervoor minder geschikt omwille van het ontbreken van gedetailleerde informatie over het

begin van de onderwijsloopbaan (GSV) of omwille van het ontbreken van informatie over de latere stadia van de onderwijsloopbaan en over de transitie naar de arbeidsmarkt (LiSO).

Voor de evaluatie van de leereffecten van werkplekleren en beroepsgericht onderwijs zal bij WP8 gebruik gemaakt worden van de LiSO data. Deze data bevatten gedetailleerde informatie omtrent sleutelcompetenties op basis van directe metingen en omtrent niet-cognitieve uitkomsten op basis van vragenlijsten. Ze zijn daarom uitstekend geschikt voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen met betrekking tot deze werkpakketten. De mogelijkheden om extra vragen aan de vragenlijsten toe te voegen in functie van onze werkpakketten zijn evenwel beperkt. Daarom zal onderzocht worden in welke mate extra informatie omtrent stages en andere vormen van praktijkgebaseerd kan worden verzameld via administratieve gegevens van de schoolsecretariaten of het departement. In functie van deze mogelijkheden zal de invulling van WP8 verder geconcretiseerd worden. Voor de invulling van WP9 maken we eerder gebruik van de zogenaamde EU-SKILLS data (verzameld in opdracht van Cedefop). Deze data zijn het resultaat van representatieve bevragingen onder werknemers in alle Europese landen en bevatten informatie over vaardigheidsopbouw tijdens de loopbaan op basis van zelfrapportage.

Tot slot, voor wat betreft WP10 en WP11, combineren we de analyse van meerdere soorten data. Voor WP10 verzamelen en analyseren we kwantitatieve gegevens verkregen door websurvey bij werkgevers over de afwegingen gemaakt bij het al dan niet aanbieden van werkplekken, de kwaliteit van het werkplekleren en (wenselijke) ondersteuning door verschillende actoren. Dit vullen we aan met analyses van cijfermateriaal van het departement onderwijs m.b.t. leerlingenaantallen in de verschillende onderwijsvormen en –niveaus betrokken bij het duaal leren om een inschatting te maken van het nodige aantal werkplekken. Voor WP11 baseren we ons in eerste instantie op de wetenschappelijke literatuur over duaal leren in binnen- en buitenland.

Voor de analyse van de data maken we binnen deze onderzoekslijn gebruik van een brede waaier aan methodes, die niet alleen toelaten om problemen te beschrijven, maar ook en vooral helpen om verklaringen en achterliggende processen en mechanismen in kaart te brengen. In alle kwantitatieve analyses wordt maximaal gecontroleerd voor waarneembare verschillen tussen de groepen van jongeren die worden vergeleken. In meerdere onderzoeken worden bovendien impactanalyses uitgevoerd waarbij gebruik gemaakt wordt van zogenaamde alternatieve onderzoeksmethoden. Zo zal voor de werkpakketten WP5, WP6 en WP7 hoofdzakelijk gebruik gemaakt worden van zogenaamde dynamische selectiemodellen (cf. supra), zoals voorgesteld door Cameron en Heckman (1998) en onder meer toegepast in Baert en Cockx (2013) en Baert *et al* (Te verschijnen). Verder wordt voor de werkpakketten met betrekking tot de leereffecten van beroepsgericht onderwijs en werkplekleren (WP8 en WP9) onder meer het potentieel van propensity score matching (Rosenbaum & Rubin, 1983) onderzocht. Tot slot, voor wat WP4 betreft, wordt onder meer het gebruik van instrumentele variabelen methodes overwogen.

7

Onderzoeksexpertise

De analyses zullen uitgevoerd worden door een team van onderzoeker uit de volgende vier onderzoeksgroepen: TOR (VUB), SHERPPA (UGent), ECON (KULeuven, campus Brussel) en HIVA (KU Leuven). Dit onderzoeksteam is zowel op methodologisch als op disciplinair vlak erg divers. Deze brede expertise wordt bovendien ingezet over de verschillende onderzoeksthema's die werden geformuleerd in de oproep. Zo zullen alle analyses op basis van de gekoppelde schoolverlatersdatabank (WP1, WP2, WP3 en WP4), die gebruikt wordt voor onderzoeksvragen binnen drie van de vijf thema's, gecoördineerd worden door de onderzoeksgroep TOR. Verder zullen de analyses op basis van SONAR (WP5, WP6, en WP7), die tevens benut worden voor drie van de vijf thema's, gecoördineerd worden door SHERPPA. De analyses voor WP8 en WP9, die twee van de vijf thema's uit de oproep bestrijken, zullen gecoördineerd worden door de onderzoeksgroep ECON. De analyses m.b.t. WP10 en WP11 tot slot zullen respectievelijk gecoördineerd worden door het HIVA en ECON. Verder zal voor meerdere van deze onderzoeksvragen samengewerkt worden tussen de verschillende groepen. Dit alles garandeert een brede kijk op en duidelijke samenhang tussen de thema's.

Dwarsverbanden met andere onderzoekslijnen

Er worden verschillende dwarsverbanden gerealiseerd met de andere onderzoekslijnen en thema's. Zo kunnen analyses op basis van dynamische selectiemodellen (WP5, WP6 en WP7) additionele inzichten opleveren omtrent de mate waarin werkplekleren en beroepsgericht leren vroegtijdig schoolverlaten wel of niet kan reduceren (onderzoekslijn 1.2).

Verder leveren deze modellen inzichten op over de rol van selectieprocessen en causale effecten in het bestendigen van ongelijkheden (onderzoekslijn 1.3). Dit realiseren we onder meer door het uitvoeren van additionele simulaties, waarbij nagegaan wordt in welke mate de effecten van beroepsgericht leren verschillen tussen kansengroepen (bv. naar etnische afkomst).

Voor WP8 zal gebruik gemaakt worden van de LiSO data die verder verzameld zullen worden binnen onderzoekslijn 1.1.

Bovendien zal voor de uitwerking van WP11 tevens beroep gedaan worden op de inzichten van promotoren van andere onderzoekslijnen binnen het steunpunt met expertise omtrent duaal leren.

Tot slot is het voorstel duidelijk gelinkt aan een aantal thema's voor breed strategisch beleidsrelevant onderzoek met betrekking tot de loopbaan van de lerende, zoals 'Onderwijs: leren en selectie' en 'leren na de leerplicht'. Ook besteden we in meerdere onderzoeken aandacht aan transversale thema's, zoals gender en etniciteit, door het uitvoeren van aparte analyses of het bestuderen van interactie-effecten.

1.7.5 Timing en outputs

Mijlpalen	Inhoud	Coördinatie	Output
02/2017	WP 1: Welk globaal beeld kunnen we in Vlaanderen vormen van de arbeidsmarkttuitkomsten van jongeren uit de arbeidsmarktgeoriënteerde richtingen in het secundair onderwijs?	TOR (VUB)	Rapport/artikel
08/2017	WP 2: Hoe verloopt de overgang van onderwijs naar arbeidsmarkt voor jongeren uit STEM-, zorg- en lerarenopleidingen in vergelijking met andere studierichtingen?	TOR (VUB)	Rapport/artikel
12/2017	WP 10: Wat is het potentieel aanbod en de kwaliteit van werkpleklers in Vlaanderen?	HIVA (KU Leuven)	Rapport/artikel
02/2018	WP 3: In welke sectoren stromen jongeren uit STEM-, zorg- en lerarenopleidingen in op de arbeidsmarkt?	TOR (VUB)	Rapport/artikel
06/2018	WP 5: Wat is het causaal effect van het instromen in deeltijds beroepsonderwijs in vergelijking met voltijds onderwijs op de kans op het behalen van een kwalificatie en op het succes waarmee men de overgang van school naar werk doormaakt?	SHERPPA (UGent)	Artikel voor internationaal tijdschrift
06/2018	WP 11: Een kritische wetenschappelijke reflectie over de veralgemening van duaal leren in Vlaanderen.	ECON (KU Leuven)	Nederlandstalige discussiepaper
08/2018	WP 4: Wat is de arbeidsmarktwaarde van een hoger scholingsniveau?	TOR (VUB)	Rapport/artikel
05/2019	WP 6: Wat is het causaal effect van stage op de kans om een diploma secundair onderwijs te behalen, de kans om door te stromen naar het hoger onderwijs en op het succes waarmee men de overgang van school naar werk doormaakt?	SHERPPA (UGent)	Artikel voor internationaal tijdschrift
05/2019	WP 9: Welke competenties, aangeleerd in het onderwijs, bevorderen de verdere ontwikkeling van competenties en vaardigheden op de arbeidsmarkt?	ECON (KU Leuven)	Artikel voor internationaal tijdschrift
04/2020	WP 7: Wat is het causaal effect van het instromen in een STEM-studierichting tijdens het secundair onderwijs op het succes waarmee men de overgang van school naar werk doormaakt?	SHERPPA (UGent)	Artikel voor internationaal tijdschrift
04/2020	WP 8: Wat is het effect van werkpleklers (t.o.v. klassikaal leren) onder Vlaamse scholieren op de opbouw van sleutelcompetenties?	ECON (KU Leuven)	Artikel voor internationaal tijdschrift

1.7.6 Valorisatie

Wetenschappelijke valorisatie realiseren we door presentatie van de verschillende onderzoeken op wetenschappelijke conferenties en publicaties in nationale en internationale wetenschappelijke tijdschriften en boeken. Verder voorzien we de realisatie van twee doctoraten.

De maatschappelijke valorisatie van onze onderzoeksresultaten realiseren we onder meer door het verspreiden van persberichten op basis van onze onderzoeken, de organisatie van studiedagen, en het publiceren van vulgariserende samenvattingen van de artikels in beleidstijdschriften zoals *Over.Werk*. Specifiek voor werkpakket 11 wordt ook de publicatie onder de vorm van een *Leuvens Economisch Standpunt* overwogen.

De doelgroepen waar we ons specifiek op zullen richten zijn onder meer de regisseur van het duaal leren, adviesraden zoals de SERV en de VLOR, de onderwijsnetten (met inbegrip van de pedagogische begeleidingsdiensten), werkgeversfederaties en sectorale organisaties, en werknemersorganisaties.

1.7.8 Referenties

- Acemoglu, D., & Pischke, J. (1999). The structure of wages and investment in general training. *Journal of Political Economy*, 3, 539–572.
- Baert, S., & Cockx, B. (2013). Pure ethnic gaps in educational attainment and school to work transitions. When do they arise? *Economics of Education Review*, 36, 276-294.
- Baert, S., Cockx, B., & Picchio, M. (2015). Modeling the effects of grade retention in high school. *IZA Discussion Papers*, 9556. Bonn: Institute for the Study of Labor.
- Baert, S., Heiland, F., & Korenman, S. (Te verschijnen). Native-immigrant gaps in educational and school-to-work transitions in the second generation: the role of gender and ethnicity. *De Economist*.
- Barron, J., Berger, M., & Black, D. (1999). Do workers pay for on-the-job training? *Journal of Human Resources*, 34 (2), 235–252.
- Cahuc, P., Carcillo, S., Rinne, U., & Zimmermann, K. (2013). Youth unemployment in old Europe: the polar cases of France and Germany. *IZA Journal of European Labor Studies*, 2 (18), 1-23.
- Cameron, S., & Heckman, J. (1998). Life cycle schooling and dynamic selection bias: models and evidence for five cohorts of American males. *Journal of Political Economy*, 106, 262-333.
- Cappelli, P. (2015). Skill gaps, skill shortages and Skill Mismatches: Evidence for the United States. *Industrial & Labor Relations Review*, 68(2), 251–290.
- Creten, H., Van de Velde, V., Van Damme, J., m.m.v. Verhaest, D. (2004). *De transitie van het initieel beroepsonderwijs naar de arbeidsmarkt met speciale aandacht voor de ongekwalificeerde onderwijsverlaters*. Leuven: HIVA-KU Leuven, 310p.
- Crevits, H. (2014). *Beleidsnota 2014-2019 Onderwijs*. Vlaamse regering, 66p.
- Declercq, K., & Verboven, F. (2014). Enrollment and degree completion in higher education without ex ante admission standards. *CES Discussion Paper Series*, 14.13.
- De Rick, K. (2006). *Werkervaring voor leerlingen uit de deeltijdse leersystemen: motieven en ervaringen van de werkgevers*. Leuven: HIVA-KU Leuven.
- De Rick, K., Leens, R. (2008). *Een voltijds engagement in het deeltijds onderwijs. Strategieën van de centra voor deeltijds onderwijs*. Leuven: HIVA-KU Leuven.
- De Rick, K. (2011). *Alternerend leren in het voltijds en deeltijds beroepsonderwijs: experiment met een nieuw concept. Lessen uit het ESF EQUAL-project JANUS*. Leuven: HIVA-KU Leuven.
- Eichhorst, W., Rodríguez-Planas, N., Schmidl, R., & Zimmermann, K. (2012). A roadmap to vocational education and training systems around the world. *IZA Discussion Papers*, 7110. Bonn: Institute for the Study of Labor.
- Glorieux, I., Laurijssen, I., Van Dorsselaer, Y. (2009): *Zwart op wit. De intrede van allochtonen op de arbeidsmarkt*. Antwerpen: Garant.
- Goos, M., Manning, A., & Salomons, A. (2009). The polarization of the European labor market. *American Economic Review*, 99, 58–63.
- Goos, M., Salomons, A. (2009a). Sectorale jobcreatie en jobdestructie in Vlaanderen en België. *Steunpunt WSE Working Paper*, 1-47. Leuven (Belgium): Steunpunt Werk en Sociale Economie.
- Goos, M., Salomons, A. (2009b). Kwantitatieve veranderingen in de banenstructuur in Vlaanderen en België in vergelijkend Europees perspectief. *Steunpunt WSE Working Paper*, 1-54. Leuven (Belgium): Steunpunt Werk en Sociale Economie.
- Goos, M., & Salomons, A. (2010). Kwetsbaarheid van beroepen op lange en korte termijn van werkenden in België. *Steunpunt WSE Working Paper*, 1-42. Leuven (Belgium): Steunpunt Werk en Sociale Economie.
- Hanushek, E., Woessmann, L., & Zhang, L. (2011). General education, vocational education, and labor-market outcomes over the life-cycle. *NBER Working Paper Series*, 17504.
- Jaimovich, N., & Siu, H. (2012). The trend is the cycle: job polarization and jobless recoveries. *NBER Working Paper Series*, 18334.

- Kelly, E., O'Connell, P., & Smyth, E. (2010). The economic returns to field of study and competencies among higher education graduates in Ireland. *Economics of Education Review*, 29(4), 650-657.
- Krueger, D., & Kumar, K. (2004). Skill-specific rather than general education: a reason for US-Europe growth differences? *Journal of Economic Growth*, 9, 167-207.
- Laurijssen, I., & Glorieux, I. (2016). Indicatoren onderwijs-arbeidsmarkt, een datagebaseerde exploratie. Technisch verslag in het kader van de korte termijn opdracht betreffende het pilootproject schoolverlaters. *SSL Research Paper*, SSL/2015.25/5.2. Leuven: Steunpunt Studie- en Schoolloopbanen (te verschijnen midden 2016).
- Lavrijsen, J., & Nicaise, I. (2014). Life cycle patterns in the labour market returns to vocational education. *SSL Research Paper*, SSL/2014.05/1.1.1, Leuven: Steunpunt Studie- en Schoolloopbanen.
- McGuinness, S. (2006). Overeducation in the labour market. *Journal of Economic Surveys*, 20, 387–418.
- Psacharopoulos, G., & Patrinos, H. (2004). Returns to Investment in Education: A Further Update. *Education Economics*, 12 (2), 111-134.
- Rekenhof (2014). *Afstemming tussen onderwijs en arbeidsmarkt, verslag van het Rekenhof aan het Vlaams Parlement*. Brussel: Vlaams Parlement.
- Rosenbaum, P., & Rubin, D. (1983). The central role of the propensity score in observational studies for causal effects. *Biometrika*, 70 (1), 41-55.
- Ryan, P. (2001). The school-to-work transition: a cross-national perspective. *Journal of Economic Literature*, 39, 34-92.
- Smet, M., Stevens, C., De Rick, K., De Witte, K., Van Landeghem, G., & De Fraine, B. (2015). *Leren en werken. Evaluatie van het decreet van 2008*. Leuven: KU Leuven.
- Stevens, M. (1996). Transferable training and poaching externalities. In: Alison L. Booth, Dennis J. Snower (Eds.), *Acquiring Skills: Market Failures, Their Symptoms and Policy Responses*. Cambridge: Cambridge University Press, 21–40.
- Vanoverberghe, J., Verhaest, D., Verhofstadt, E., & Omeij E., (2008). The transition from school to work in Flanders: a duration analysis. *Journal of Education and Work*, 21, 317-331.
- VDAB (2015). *Werkzoekende schoolverlaters in Vlaanderen - editie 2015*. Brussel: VDAB Studiedienst.
- Verhaest, D., & Baert, S. (2015). The early labour market effects of vocational higher education: is there a trade-off? *IZA Discussion Papers*, 9137. Bonn: Institute for the Study of Labor.
- Verhaest, D., Lavrijsen, J., Van Trier, W., Nicaise, I., & Omeij, E. (2016). *General education, vocational education and skill mismatches: short-run versus long-run effects*. Leuven: Steunpunt Studie- en Schoolloopbanen.
- Verhaest, D., & Omeij, E. (2013). The relationship between formal education and skill acquisition in young workers' first jobs. *The Manchester School*, 81 (4), 638-659.
- Verhaest, D., Schatterman, T., & Van Trier, W. (2015). Overeducation in the early career of secondary education graduates: an analysis using sequence techniques. *Young*, 23(4) 336–356.
- Verhaest, D., Van Trier, W., & Sellami, S. (2011). Welke factoren bepalen de aansluiting van onderwijs en beroep? Een onderzoek bij Vlaamse afgestudeerden uit het hoger onderwijs. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 27(3), 415–436.
- Vlaamse Regering (2012). *Actieplan voor het stimuleren van loopbanen in wiskunde, exacte wetenschappen en techniek*. Brussel: Vlaams Parlement.
- Willis, R., & Rosen, S. (1979). Education and self-selection. *Journal of Political Economy*. 87 (5, Part 2), S7-S36.